

Makale tarihçesi: Alındı: 26 Haziran 2018; Kabul edildi: 1 Ekim 2018

Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması

Mustafa Kemal Şan¹
Meryem Küçük²

Öz

1980 itibarıyla dünyada benimsenen küresel ve neo-liberal politikalar, toplumların sosyal, kültürel ve siyasal yapısında büyük ölçekte değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Değişim ve dönüşümün etkileri en fazla kent mekânında görülmüştür. Çalışma bu temel tezden yola çıkarak; kentsel mekânın toplumsal yapının anlaşılmasında merkezi bir öneme sahip olduğunu iddia ederek, kentsel mekânın ayrışma sürecinin önemli değişkenlerinden olan ‘yoksulluk’, ‘göç’ ve ‘evsizlik’ olgusunu ele almaktadır. Ayrıca, çalışma göç’ün kentlerde meydana getirmiş olduğu hızlı değişim ve dönüşümü, göç eden kesimin kentle ayrışma sürecini ve günümüz toplumlarının aşına olduğu evsizlik olgusunun göç ile olan ilişkisini analiz etmeyi hedeflemektedir. Dahası, çalışmanın amaçları çerçevesinde 24.02.2014-29.02.2014 tarihleri arasında İBB Darülaceze müdürlüğü tarafından yürütülen evsizlerin kış aylarında soğuk hava koşullarından korunması amacıyla açılan Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi’nde 80 (Bunların 68’i erkek, 12’si kadındır.) evsiz ile gerçekleştirilen nitel araştırmanın analizi yer almaktadır. Çalışmanın yaklaşım biçimi ise fenemolojik-yorumsama olup, veri analizlerinde betimsel ve sistematik analiz yaklaşımı ile birlikte yorumlama tekniği kullanılmıştır. Çalışma kısaca; “göç ve evsizlik”, “kentsel yoksulluk” ve “mekânsal farklılaşma-yoğunlaşma” temaları etrafında çerçeveslendirilmiştir. Çalışmanın bulgularında yaygın olarak; göç ve hızlı kentleşmeyle birlikte işgücü piyasasındaki imkânların büyük ölçüde sınırlanmış olması ve konut yapısındaki köklü değişimler evsizlik olgusunun görünürlüğünü arttırdığı ikinci olarak, değişen koşullara bağlı olarak evsizlerin yoksulluğunun daimi hale getirdiği ve son olarak, evsizlerin kent içi ayrışmanın önemli aktörlerinden olduğu tespit edilmiştir..

Anahtar kelimeler: Kentsel yoksulluk; evsizlik; mekânsal farklılaşma; yoğunlaşma; göç.

¹ Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sakarya, Türkiye.
E-posta: mksan@sakarya.edu.tr.

² Arş. Gör. Meryem Küçük, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sakarya, Türkiye.
E-posta: meryemk@sakarya.edu.tr.

Bilgilendirme: Bu çalışma 2014 tarihinde yazılmış olan “Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)” adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca, bu çalışma 26-28 Haziran 2018 tarihleri arasında Lizbon (ISEG) üniversitesinde düzenlenen The Migration Conference (2018) etkinliğinde “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması” başlığıyla sunulmuş bildirinin genişletilmiş biçimidir.

ABSTRACT IN ENGLISH

Urban Poverty, Migration and Spatial Concentration- Segregation of Poverty

Global and neo-liberal policies adopted in the world as of 1980 have led to massive changes in the social, cultural and political structure of societies. The effects of change and transformation are mostly seen in urban areas. As the study mentions this basic thesis and the thesis asserts that urban areas have major role on understanding of the social structure, it deals ‘migration’, ‘poverty’, and ‘homelessness’ which are one of the most important factors of the urban disintegration. Otherwise, the study aims to analyze rapid change and transformation in urban areas because of migration, disintegration process of people who migrate and homelessness, which is so usual for today’s people. Furthermore, for aims of the study were interviewed 80 homeless who stayed in Zeytinburnu Sport Complex in the housing complex for the protection of the homeless from cold weather conditions in the winter months by İBB Darülaceze Directorate between 24.02.2014-29.02.2014. These are 68 men and 12 women. The method of the study is quantitative; its approach is phenomenological-interpretivist. Quantitative research ‘s results were used as descriptive and systematic analysis with interpretation technique. Shortly, the study mentions ‘migration and homelessness’, ‘urban poverty and spatial concentration –segregation’. The study finding majorly shows that limitation of the labor income with migration and rapid urbanization and because of changes in residential building structure, homelessness changed as visible. Based on changing conditions, poverty of the homeless become permanent and the study confirmed migration and rapid urbanization are one of the major factors in the urban-segregation.

Keywords: Urban Poverty; Homelessness; Spatial Concentration; Segregation; Migration.

Giriş

1980 itibariyle dünyada benimsenen küresel ve neo-liberal politikalar, toplumların sosyal, kültürel ve siyasal yapısında büyük ölçekte değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Değişim ve dönüşümün etkileri en fazla kent mekânında görülmüştür. Kentsel mekânın dönüşümünde ekonomik politikalar başat rol oynamasının yanı sıra, ulusal kalkınma stratejileri/politikaları, mekânın bu öncelikler çerçevesinde edindiği roller, kentin tarihsel olarak hem ulusal hem de uluslararası düzlemde yüklendiği roller, sivil ya da kamusal aktörlerin farklı dönemlerdeki tercihleri, güçleri ve olanakları gibi değişkenler etkili olmuştur (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s. 9). Kent mekânının ekonomik süreçlerle değişime uğramasında, üretimin kentte ortaya çıkardığı yeni örgütlenme biçimleri ve dolayısıyla hizmet sektörünün bilgi üretimine dönük yeni alanların ortaya çıkışı, kentlerde çalışan nüfusunun kompozisyonu etkili olmuştur. Yeni dönem ekonomik politika uygulamaları, tüm boyutlarıyla üretim biçimine, emeğin dönüşmesi ve düzenlenmesine, mekânsal alanın yeni hiyerarşilerin yapılanmasına sebebiyet vermiştir.

1980’lerden bu yana, kentsel mekânın değişimiyle birlikte, kent insanını önemli derecede etkileyen sorunsallar ortaya çıkarmış bunlardan biri ise “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma” olmuştur. Kent mekânın dönüşümü

ve ayrışması, “derinleşen gelir” uçurumları, kentsel toplumun üzerinde uzlaşmış üst–orta–alt sınıf modelleriyle olduğu kadar “sınıf ya da ırk” temelli geleneksel ikiliklerle de (sermaye-emek, beyaz –siyah) (Soja, 2002, s. 299), hatta toplumsal eşitsizlik parametreleriyle tartışılmaktadır. Derinleşen gelir uçurumlarına bağlı, kent içi sınıfsal yapılarda gözlemlenen ayrışma, üretim sisteminde sahip olunan yer, ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümüne bağlıdır. Bu bölüşümün eskiden hakim sınıf açısından ‘zengin’, ‘fakir’ arasındaki ezeli farklılığı ifade eden tarihsel anlatıdan, tüketim düzeyinde farklılaşmanın toplumsal olarak üretilişi, kentsel sorun olarak ifade edilebilir (Castells, 1997, s. 27). Kent içi sınıfsal yapının gözlemlenen ayrışmanın en önemli örneği evsizlerdir. Evsizlerin toplumsal bölüşüm içinde dezavantajlı grup olmaları yoksulluğun yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Yoksulluğun daimi bir şekilde yaşanması toplumsal diktonomide sosyal hareketliliği engeller duruma getirir ve bu grubun sosyal bütünleşmede sapma sorunsalıyla karşılaşılır.

Diğer taraftan, ekonomik koşulların ortaya çıkardığı kent içi sınıfsal ayrışma, bugünün kentlerinde “yaşam biçimleri”, “demografik yapılar” ve “kültür” üzerinden de gerçekleşmektedir. Özellikle 1990’lı yıllar sonrasında küreselleşmenin çerçevesini çizdiği yeni dinamikler, toplumun farklı kesimlerinin kentsel alanlarda görünürlüklerini arttırdığını ve çok kültürlü bir kent söyleminin oluşumuna dayalı bir mekânsal farklılaşma biçimini ortaya çıkarmaktadır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011, s. 160). Toplumun farklı kesimlerinin kentsel alanda görünürlüğü ve çok kültürlülüğe bağlı farklılaşma tezahürü “etnik ayrımcılık” değişkeninde görmek mümkündür. Etnik ayrımcılık, heterojen bir nüfusu barındıran ülke yapılarında ya da uluslararası göçlerle sonradan heterojenleşen ülke kentleri ve alt bölgelerinde görülebilir. Etniklik kültürel pratiklere ve belirli bir toplumun insanlarını diğerlerinden ayırt eden görünümlere atıfta bulunur. Toplumun içinde diğerlerinden ayırt edilme olgusu, azınlık veya çoğunluk sorunsalını doğurur ve bu durum ülkenin içinde etnik grubun azınlıkta kalması ile önyargı ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimi yaşanmasına sebebiyet verir (Giddens, 2005, s. 248–246). Etnik farklılaşmanın en çarpıcı örnekleri de kentlerde görülmektedir. Bireyin renginden, etnik kökeninden ötürü, ekonomik ve toplumsal farklılık yaşanır (Wirth, 2002, s. 89), kentin olanaklarından faydalanamaz, toplumsal olarak dışlanır ve kentin yoksul kesimine ötelenir.

Kentsel mekânın ayrışma sürecinin, önemli değişkenlerinden bir diğeri de “göç” olmuştur. Göçün kentlerde meydana getirmiş olduğu hızlı değişim, sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları, bölgesel farklılıkların artmasını ve toplumsal gruplar arasındaki ayrışmayı belirginleştirmektedir. Ayrıca bu sorun, kentle bütünleşemeyen insanların kümelenmesine, ayrışmasına, kutuplaşmasına ve/veya farklılaşmasına neden olmaktadır (Sirkeci & Yüceşahin, 2014, s. 2). Göçün sanayileşme ve hızlı kentleşme süreçleriyle bağlantılı olarak ortaya çıktığı dönemde kente gelerek bir iş ve konut edinme mücadelesini genellikle enformel sektörlerde iş bulunarak koşullarını iyileştirmeyi ümit etmekteydi. Nihayetinde dikkate değer bir bölümüne de istihdam olanakları sağlanmıştı. 1970’li yıllara

geliğinde, özellikle ekonomik krizle birlikte değişen üretim biçimi ve çalışma koşulları, göçmenlerin işsizlik ve kentin olanaklarından dışlanma süreçleriyle yüzleşmiştir. Buna ilaveten, 1980-1990'larla birlikte rekabetin uluslararası boyutlarda artması ve neo-liberal politikaların benimsenmesi, göçmenlerin sürekli olarak enformel sektörlerde istihdama itmektedir. Seyyar satıcılıktan inşaat işçiliğine, düzensiz, sigortasız, yarı zamanlı biçimde çalışan bu işçiler, toplumsal ve mekânsal ayrımlaşmalarla kendini ortaya koyan yeni kentsel yoksulluğun önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Kaygalk, 2001, s. 133).

Kent mekânında yoksullukla bütünleşen göçmenler, yaygın olarak yoksul mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Yoksul mahaller, kentsel hizmetlerin yetersiz olduğu, alt yapı eksiklikleri, yaşanan konutların insan yaşamı için uygun olmadığı, sosyal çevrenin yaygın olarak yoksul kesimden oluştuğu, sosyal güvenliğin yetersizliği, suç oranlarının yüksek olduğu vb. mekânları betimlemektedir. Ayrıca, kentin yoksul mekânları çoğunlukla merkezi alanlarda toplanmaktadır. Merkezi alanlar daha önce buralarda yerleşmiş bulunan üst-gelir grupları tarafından terk edilmiş ve kentin çeperinde farklı gelir gruplarına hitap eden yeni konut adaları ya da banliyöler ortaya çıkmıştır. Geride ise çoğunlukla bakımsızlık nedeniyle bozulmaya terk edilen ve çok çeşitli alt-gelir grupları ya da yoksul göçmen nüfusun yoğunlaştığı mekânlar haline gelmiştir (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s. 14). Mekânın fiziksel özellikleri itibariyle nitelikli bir çevre kalitesinin olmadığı bunun yanı sıra kentsel hizmetlerinde yetersizliği, kötü koşullarda yaşamaya zorlamaktadır. Kısacası bu mekanlarda karışıklık ve düzensizlik hakimdir. Kendi kendine devam edemeyen nüfus, büyük sayıda yerinden kopmuş kimselerin toplandığı yer, şehre yeni göçenler, hayata yeni atılanlar burada toplanır (Kıray, 1998, s. 13).

Göç, Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması ve Evsizlik: Saha Bulgularının Değerlendirilmesi

Yöntem

Çalışmanın bu kısmında, kentsel mekânın ayrışma sürecinin önemli değişkenlerinden olan yoksulluk, göç ve evsizlik olgusu ele alınarak, göç' ün kentlerde meydana getirmiş olduğu hızlı değişim ve dönüşümü, göç eden kesimin kentle bütünleşememe ve ayrışma sorunsalını ve yoksulluğun ve göçün ortaya çıkarmış olduğu, günümüz toplumlarının aşına olduğu evsizlik olgusunu bu temalar çerçevesinde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Dahası, çalışmanın analizinde 24.02.2014–29.02.2014 tarihleri arasında İBB Darülaceze müdürlüğü tarafından yürütülen evsizlerin kış aylarında soğuk hava koşullarından korunması amacıyla açılan Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi'nde gerçekleştirilen nitel araştırmanın verilerini yer almaktadır. Araştırmada benimsenen yöntem ve tekniğe bağlı olarak, 80 evsiz ile görüşülmüştür. Bunların 68'i erkek, 12'si kadındır. Konu ve kapsama bağlı olarak veriler iki temel başlık etrafında çerçevelendirilmiştir; Bunlar, 1. Göçmenlik Deneyimleri

Bağlamında; Evsizlik, 2. Evsizlik, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması

Araştırmanın yöntemini genel hatlarıyla değerlendirecek olursak; Nitel olan çalışmamızın yaklaşım biçimi ise fenemolojik-yorumsamadır. Bu yaklaşım biçiminin tercih edilmesinin sebebi, ele alınan konuyu “gözlemek ve açıklamaktan” ziyade “anlamak ve yorumlamanın” daha iyi açıklayacağı ve araştırma olgusunun temelinde yatan nedenleri tanımlayıcı yöntem biçimiyle keşfedilmesidir. Ayrıca, katılımlı gözlem ve nitel araştırma veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, araştırmanın konusu ile ilgili soruların sorulmasına, dinlenmesine, cevapların kaydedilmesine ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılmıştır. Nitel verinin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılmıştır. Böylece görüşülen kişilerin algıları, yaşam deneyimleri ve konuyla ilgili değerlendirmelerini derinlemesine inceleme olanağı sağlamıştır.

Araştırmada görüşme yapılacak bireylerin seçimini rastlantısal olmayan örneklem yoluyla oluşturulmuştur. Rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniğinin kullanılmasının nedeni, bu tip araştırmaların bir hipotez test etmekten çok, bir keşfetme, anlam çabası içermesindedir (Kümbetoglu, 2012). Araştırmanın amaç ve kavramlarına bağlı olarak rastlantısal olmayan örneklem türünden “kartopu örneklem” türü tercih edilmiştir. Araştırma alanında kaynak kişilerden doğru diğer görüşülecek kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmuştur. Ayrıca her bir görüşme en az 20 ve en çok 50 dakika sürmüştür. Nitel olan araştırmanın verilerinin analizlerini ise betimsel ve sistematik analiz yaklaşımı ile birlikte yorumlama tekniği kullanılmıştır.

Göçmenlik Deneyimleri Bağlamında Evsizlik

Evsizlik olgusu³, sosyal bilimlerin ilgisini gün geçtikçe daha fazla çeken toplumsal bir sorun olmakla birlikte, sorununun kavramsallaştırmasında sosyal bilimcilerin hemfikir olamadığı bir literatüre sahip olduğumuz da aşikârdır. Sosyal bilimcilerin hemfikir olamamasının en önemli sebeplerinden biri ise toplumların sahip olduğu dilleri, kültürleri, sosyal ve ekonomik yapıları olarak gösterilebilir.

³Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonuna (UNCHR, 2005) göre, dünya genelinde 100 milyon evsiz olduğu iddia edilmektedir. Avrupa’da 3 milyon evsiz, Amerika’da ise 600,000 ile 2,5 milyon evsiz bulunmaktadır. Türkiye de ise evsizlerle ilgili düzenli çalışmalar yapan ŞefkatDer’in istatistiksel verilerine göre İstanbul’da 7 bin ila 10 bin arasında, Türkiye genelinde de 70 binden fazla evsiz insan vardır (<http://www.sefkatder.org>). Ülkemizde evsizlerin dikkate değer bir oranın olduğu, ayrıca çalışmalarda ortaya çıkan sosyo- demografik özelliklerin yoğunluklu olarak birbirleriyle benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

“Evsiz”; geceleri yatacak uygun ve düzenli yeri olmayan terminal, gar, metro, bankamatik, köprü altları, park ve toplumun marjinal kesimlerinde yaşayan kişi ve gruplar olarak tanımlanabilir (Işıkhan, 2006, s. 39). Bu kelimenin literatürdeki İngilizce karşılığı ise “homeless”dır. Ayrıca “evsiz” ifadesi yerine zaman zaman “bimekân” teriminin de kullanıldığı görülmektedir. Mekânı olmayan anlamına gelen “bimekân” kelimesi Türkçe olmayıp, (bi) Farsça, (mekân) Arapçadır. Bimekân sadece evi değil bulunduğu yeri belli olmayan şekilde daha geniş bir tanımdır (NND Sözlük). Daha kapsamlı bir tanıma yer vermek gerekirse, evsizler literatürde toplumdan izole tek başına yaşayan, bedensel ve ruhsal hastalıkları bulunan, bir önceki geceyi sokakta, dışarıda, barınak evlerinde, motelde, metroda, tünelde, parkta, alt geçit ve üst geçitte, terk edilmiş ve kullanılmayan binalarda, değişik evlerde veya arkadaşlarının yanında geçiren, en az 60 gününü belirsiz bir yerde geçiren, kendine ait sürekli olarak kalabilecek yeri olmayan kişiler olarak tanımlanabilir (Acar ve Erbay, 2013, s. 9). ABD yasalarında ise “Evi veya ikametgâhı olmayan, sokak ve caddelerde yaşamını sürdüren, geceleri yatacak uygun yeri olmayan, oteller, toplu konutlar, hapishaneler ve ruh hastalarına ait geçici yerler gibi geçici yaşam koşullarını sağlayan yerlerde kalan, denetim altındaki sosyal konutlarda yaşayan kişiler “evsiz” olarak, bu sürecin yaşanmasıyla ortaya çıkan durum ise “evsizlik” olarak tanımlanmaktadır (Yağın 2009).

Rossi, “*Down and Out In America;The Origins of Homelessness*” (1989) adlı çalışmasında kısa süreli evsizler ile uzun süreli evsizleri birbirinden ayırmak gerektiğini ifade eder. Kısa dönemli evsizliğin oluşumundaki temel neden ekonomik sorunlardır. Uzun dönemli evsizler ise iki ya da daha fazla yıl bu durumda yaşayan kişilerdir. Bu kişiler, kazanma gücünü kaybetmiş arkadaşlık ve aile ilişkileri yok olmuş sosyal ağları bozulmuş kişilerdir (Rossi, 1989, s. 46). Ayrıca, Rossi’nin önemli bir analizi de 1950, 1960 ve 1970’lerin evsizleri ile 1980’lerin evsizleri birbirinden farklı nitelik gösterdiğine yönelik iddiası olmuştur. Eski evsizler, genellikle erkeklerden ve yaşlı evsizlerden oluşmakta iken 1980’lerde yeni evsizler ortaya çıkmıştır. Yani evsizler, kapı esiklerinde uyuyan, bankamatiklerde yaşayan, terk edilmiş bina ve arabaları bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ayırım da evsizlerin tarihsel süreçte farklılıklar gösterdiği gerçeğidir. Yapılan çalışmaların sonuçları göstermektedir ki; eski evsizler, büyük şehirlerde yaşamaktayken, yeni olarak nitelenen evsizler, kentleşmeyle birlikte ortaya çıkmış yoksulluğun ucunda bulunan kişilerdir. Eski evsizler, erkeklerden oluşurken, yeni evsizler, kadınlar, çocuklar ve aileleri de içermektedir. Evsiz yetişkinlerin eskiye oranla 10 yaş daha genç olduğu belirtilmektedir. Evsiz toplam nüfusun %51’i erkeklerden oluşmaktadır. Bu oranın %12’si kadın, %34’ü aile, %3’ü çocuklardan oluşmaktadır (Blau, 1992, s. 25). Evsizlerin sayısının artmasında, bu nüfusun büyük bir kısmının sosyal kurumlardan dışlanmasının ve bu kişilerin mevcut olanaklardan yararlanamamasının da etkisi vardır. Birçok araştırmacı, evsizlerin sayısındaki artış da, 1980’ler den sonraki uygulamaların neden olduğu konusunda hemfikirdir. Burada özellikle ekonomik politikalara bağlı olarak, kurumların

boşaltılması, sosyal refah programlarının askıya alınması, sosyal yardımların kesilmesi önem taşımaktadır (Rossi, 1989, s.61).

Yine Baum ve Burnes'in yapmış olduğu çalışmaya göre (1993, s.14); Amerika'da hane halkı sayımlarında, evsizlerin %81 erkeklerden, %19'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Evsiz kadın oranları son zamanlarda arttığını ve artışın sebebi olarak ise ekonomik değişikliklerin kadınları daha fazla etkilemesi, kadınların maaşının daha düşük olması, boşanmış veya dul yaşlı kadınların daha zor iş bulması ve sosyal güvenlikten daha az yararlanmasının etkili olduğu belirtilmiştir (Slavinsky ve Cousins, 1982). Kadınlarda dikkat çeken diğer bir nokta, kadınların büyük bir çoğununun anne olması ve çocuklarını kurumlara bırakmış olmalarıdır (Baum ve Burnes, 1993, s. 14). Diğer taraftan, araştırmaların büyük bir çoğunluğu, evsizlerin alkolizmden etkilendiklerini ortaya koymaktadırlar. Fischer ve William'ın yaptığı araştırmalara (1991) göre, evsizlerin 2/3'ü alkolizm sorunu yaşamaktadır. Alkolizm evsizliğin kronikleşmesine neden olmaktadır. Alkol bağımlısı evsizlerin %52'si erkeklerden, %17'si kadınlardan oluşmaktadır. Ancak burada şu gerçeğin altını çizmekte yarar vardır. Her alkol bağımlısı evsiz, her evsiz de alkolik değildir.

Diğer taraftan, literatürde evsizlik tanımlaması yapılırken *evsizlik-göç* ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bazı düşünürlere göre, farklı ülkelerden göç hareketiyle diğer bir ülkeye sığınan göçmenlerin evsiz grubuna dahil edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, göçmen işçilerin daimi ikametgâh yeri bulunmamaktadır, ancak aralarında aileleriyle ve toplumla ilişkileri hala devam etmektedir (Baum ve Burnes, 1993, s. 14). Buna karşın, H. Bahr'a (1990) göre evsizler arkadaşlıktan yoksun, sınırları belli olmayan, patolojik belirtiler gösteren ve sürekli bir konuta, sahip olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Dahası, göçebe hayat yaşayanların kalıcı yerleri yoktur, bu tarz yaşayan insanları evsiz sınıfına dahil edilebilir. Mülteciler, memleket yoksunluğu olanlar diğer bir ülkenin sokaklarında ve barınaklarında yaşayan insanlardan farklı kategoride olduğu görünür. Fakat evsizlerle de benzer özellikler gösterebilir. Örneğin, Sudan marjinal olarak görülen bölgelerde mültecilerin büyük oranda yaşadığı görülür. Aynı zamanda Paris civarında barınan Afrikalı göçmenler, evsizlere yardım amaçlı kurulan barınaklara benzer yerlerde kalırlar. Aslında mülteci ya da göçmen olmak bazen evsizliğin çeşitli formlarını daha şiddetli yaşamaya sevk eder (Glasser ve Bridgman, 2007, s. 371). Evsiz göçmenin yaşamış olduğu durumu zorlaştırmasında 'dilinin yetersizliği ve kültürel farklılıklar' olumsuz anlamda yardımcı olmaktadır. Hatta, göçmen politikalarınca göçmen yaklaşımı ulus ve vatandaşlık temelli olup, kişiye biz ve öteki arasına sınırlar koyar. (Yazgan, 2016, s. 287). Haliyle, evsiz göçmende o ülkenin vatandaşı olmaması ile sosyal politikalara ulaşması daha da zorlaşmaktadır (Pleace, 2010); (Le Mener & Oppenchair, 2012). Diğer bir deyişle, çoğu ülke mülteci ya da göçmen insan grubunu evsiz olarak kabul etmez. Çünkü ülkeler kendi halkı için görmezden gelme yoluyla sorunsallığın azaltıldığını düşünür, bunun yanı sıra eğer ülke evsiz olarak bu grubu görürse bir takım temel hizmetlerde sağlamak zorunda kalacaktır.

Avrupa Birliğinin desteklemiş olduğu çalışmalara göre (Fitzpatrick, Johnsen, & Bramley, 2012, s. 33-35; Stephens, Fitzpatrick, Elsinga, Steen, & Chzhen, 2010); evsiz göçmenlerin önemli bir kısmı İngiltere, Hollanda ve Almanya gibi ülkelerde bulunduğu, diğer bir kısmı ise -çoğunluk olmasa da İsviçre, Portekiz ve Macaristan olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun önem derecesi gün geçtikçe artmakla birlikte, Avrupa ülkeleri etkileyen ve politikalar üretilmesi gereken bir sorunsal olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir. 2007 yılında Paris şehrinde barınaklarda kalan mevcut evsiz nüfusun %30'u göçmenlerden oluşmaktadır. Paris'in sokaklarında kalan evsiz kişinin (2000 kişi arasından) %50'sinin Doğu Avrupa ve Ukrayna'dan göç ettiği bulgular arasındadır (Pleace, 2010). İngiltere ise, evsiz göçmenlere yönelik yürütmüş olduğu politikalar bağlamında (iş bulma ve barınak açısından) diğer ülkelere nazaran daha iyi olduğu söylenebilir. Son birkaç yıldır iyileştirmelere söz konusudur. 2006 verilerine göre, Avrupa ülkelerinden İngiltere'ye göç edenlerin evsiz oranı %9 iken, bu oran ilerleyen yıllarda arttığı tespit edilmiştir; 2010/2011 yılı verilerine göre evsiz göçmen oranı %28'dir. Gelenlerin çoğunluğu düşük vasıflı, ortalama 30-40 yaşlarında, sınırlı İngilizceye sahip ve eğitim oranı düşüktür. Ayrıca göçmen evsizlerin geldikleri ülkelerin önemli bir kısmı Romanya ve Litvanya'dandır. Araştırmaya göre İngiltere'ye Avrupa-dışı ülkelere gelen göçmen grupların sığınmacı ve mülteci konumunda olması sebebiyle, sosyal politikalara ulaşımı sınırlıdır. Şöyle ki, İngiltere vatandaşı olmamaları sebebiyle UKBA'dan konut ve sosyal yardım talebinde bulunmak zorunda olduğu ve konaklamasında 21 günü aşmaması gerekmektedir. Bu husus farklı ülkelere gelen (özellikle Avrupa ülkesi vatandaşı olmayanlar için) evsizlik sorunsalını yaşama riskini daha da arttırmaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde bulunan sığınmacı ve mültecilerin evsizlik sorunsalını yaşama oranının yüksek olmasının gerekçesi olarak 'yabancı düşmanlığı' gösterilmektedir. Ülkenin vatandaşına uygulanan aksine, ırkçılık, etnik ayrımcılık ve kültürel tolerans eksikliği var olması, yasal ve kurumsal konularda, sosyal yardım ve iş hayatında bir takım engellerle karşılaşılmasına sebebiyet verir. Diğer bir ifade ile, kamu kurumlarından faydalanamamalarına, sosyal haklardan yararlanamama, oy kullanımının olmaması, ekonomik olarak marjinalleşme ve mekânsal olarak ayrılmaya kadar gidebilir (Daly, 1996, s. 21).

Bu sorunsalın farklı bir boyutunu analiz eden bir diğer çalışma ise Mostowska'nın 2010 yılında Polonya'nın Oslo kentinde yapmış olduğu evsiz göçmenlere yönelik 'sosyal ağ' analizidir. Yazara göre, göçmenliğin ve özellikle evsiz göçmenlerin var olan mevcut durumun üstesinden gelebilmeleri için sosyal ağların işlevini dile getirmektedir. Hatta, sosyal ağların varlığı göç edilen kentle daha kolay uyum sağlanmasına, aidiyet oluşturmada önemli bir etkidir. Ona göre yapmış olduğu çalışma diğer çalışmalarla da benzerlik gösterdiğini iddia ederek şu kanaate varmaktadır; evsizliği ortaya çıkaran ve daimi hale getiren önemli etkenleri başında ekonomik güç yetirememe ve sosyal ağların yetersizliği bulunmaktadır (2013, s. 1125-1126).

Son olarak; Kanada’da evsiz göçmenler üzerine yürütülen çalışmalara göre; göçün bir sonucu olarak demografik, ekonomik ve kültürel değişimler toplumsal yapıyı dönüştürmektedir. Sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerden en çok etkilenen ‘konut pazarları’ olduğu ve aynı zamanda satın alma ve kiralama pazarlarının etkilendiği ileri sürülmektedir. Haliyle, bu değişimler uygun fiyatlı konutun varlığını engelleyerek evsizlik probleminin daha fazla görülmesine neden olmuştur. Ülkeye yeni gelenlerin, yaşamış olduğu maddi sıkıntıların yanı sıra, dil problemleri, etnik ayrımcılık ve sosyal ağların yetersizliği gibi faktörler evsizliği etkilemektedir (Teixeira & Halliday, 2010, s. 3). Kanada Toronto sığınma evinde yürütülen bir araştırma, (Paradis, Novac, Sarty, & Hulchanski, 2010, s. 33-36); (Preston, et al., 2009, s.293); evsiz kadınları iki kategoride değerlendirmiştir. Araştırmada 91 evsiz kadın ile görüşülmüştür. İlki, Kanada doğumlu evsiz kadınlar, ikincisi Kanada’ya göçen mülteci ve sığınmacılardır. Kanada doğumlu kadınların evsizlik nedenleri yaygın olarak; aile içi şiddet gösterilirken, göçmen statülü evsiz göçmenlerin temel nedeni, eşinden görmüş olduğu şiddet ve işsizliktir. Barınaklara başvuru ve kabul almanın Kanada kökenli kadınlarda daha kolay olmuştur. Diğer taraftan, göçmen statüsünde olan kadınların barınakta daha uzun kaldıkları ve Kanada doğumlu kadınlara göre iş konut bulma, ailesiyle iletişimde bulunma durumunun daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Kilbride, Webber, Wong, & Amaral, 2006).

Türkiye de ise evsizlik olgusuna⁴ ilişkin tanımlamaları, sınıflandırmaları ve nedenleri yaygın tanımlamalar ile uyumluluk sağlamasına rağmen sahip olduğu sosyo-ekonomik özelliklere bağlı olarak birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Evsizlik denildiğinde; yoksulluk, yetersiz gelir, göç, işsizlik, kentsel dönüşüm, piyasanın dönüşümü, kendini gerçekleştirememe, akıl hastalığı ve madde bağımlılığı, aile yapısındaki değişimin etkisi gibi değişkenler ile ele alınmaktadır. Diğer yandan, bu sayılan özellikler kırdan-kente göçün varlığı ve akabinde var olan kentsel yoksulluğun bir görünümüdür. Ayrıca, kırdan kente göçün varlığı daha çok yeni iş imkânları (fırsatları) ve yaşam koşullarını iyileştirme sebebiyle gerçekleşirken, toplumların benimsemiş olduğu neo-liberal politikalar ile birlikte bu talep sekteye uğramıştır. Artık, değişen koşullar işgücü piyasasındaki imkanları büyük ölçüde sınırlamış (Kauppi, Pallard, & Shaikh, 2013, s.100-101) ve büyük kentlerde görülen konut yapısındaki köklü değişimler (rant sağlamak adına) evsizlik olgusunun görünürlüğünü arttırmıştır

Çalışma ise yapılan alan araştırmasıyla evsizlerin göç ile ilişkisi şu şekilde tespit etmiştir; araştırmada görüşülenlerin bölgelere göre dağılımı, 22 kişi Marmara, 15 kişi Karadeniz, 11 kişi Doğu Anadolu, 9 kişi İç Anadolu, 8 kişi

⁴ Toplumun mağdur, yoksul ya da kimsesiz olarak niteleyebildiğimiz ve önemli derecede hizmete ihtiyaç duyan evsiz vatandaşlarımıza yönelik hizmetler ne yazık ki ülkemizde yeterli derecede değildir. Sınırlı düzeyde olan bu hizmetler kış aylarında sadece Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirler tarafından 18-60 yaş arasında evsizlere geçici barınak ve temel ihtiyaçlarını karşılama yönünde faaliyetlerdir. Ayrıca, ülkemizde devletin evsiz vatandaşlarımıza sunduğu, yılın 365 günü barınabileceği ya da temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir yer yoktur. Sivil toplum kuruluşları ise bütün yıl boyunca sınırlı sayıda kişiye hizmet verebilmektedir. Diğer taraftan sokakta yaşayan evsiz insanların sadece donarak ölüm ya da kaza haberleriyle kamuoyunun gündemini oluşturmaktadır.

Güneydoğu Anadolu, 5 kişi Akdeniz, 3 kişi Ege ve 7 kişi yurt dışıdır şeklinde olup, İstanbul'a göçün yüksek oranda olduğu tespit edilmektedir. Diğer bir deyişle, araştırma sürecinde görüşülen evsizlerin çoğunluğunun (22 kişi iş amacıyla İstanbul'a geldiğini belirtti) memleketleri ülkenin farklı bölgeleri olduğu, İstanbul'a daha sonradan geldiği fark edilmiştir. Bu durum ülkemizin yaşadığı temel sorunsal alanlardan biridir. Son dönem ekonomik yapılanmadaki köklü değişiklikler, memleketlerinde işsiz kalan kesimi, kentte daha iyi bir yaşamı yakalayabilmek için iş arama çabalarına başlatır ve kendini ülkenin büyük kentlerinde bulur. Diğer bir ifade ile, olanaklarının sınırlılığı nedeniyle kırdan kente göç eden nüfus (Sirkeci, Cohen, & Yazgan, 2012, s.33) kentte iş bulma amacıyla çeşitli kapıları çalmaya başlar, fakat umduğunu bulamaz. Çünkü kentte işi talep eden nüfusun fazla olması ve arz edenin ise sınırlı olmasıdır. Nihayetinde, kentlerde yaşayan nüfusun çalıştırılmasına olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılamaması yüzünden, işgücünün marjinal mesleklerde ve türlü hizmet dallarında yığılması söz konusu olmuştur. Bu durum kent yoksulluğunu çözmeye için üretilmiş olsa da çoğunlukla yeniden üretmektedir: Ayrıca bu temel tez araştırma bulgularıyla desteklendiği görülmüştür şöyle ki; görüşülenlere meslekleri sorulduğunda, marjinal ya da enformel sektör olarak nitelendirilen sektörlerde çalıştıkları ve içlerinden 10 kişinin çalışma esnasında sigortası yapıp emekli olduğu öğrenilmiştir. Görüşülen evsiz kişilere “sosyal güvencelerinin olup olmadığı?” sorulduğunda 19 kişinin (3'ü kadın, 16'sı erkek) sosyal güvencesinin olduğu, 59 kişinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu 19 kişinin 9'unun (1'i kadın, 8'i erkek) sosyal güvencesi yeşil karttır. Evsizlerin eğitim durumları ise ilkökul mezunu 50 kişi (8'i kadın, 42'si erkek), ortaokul mezunu 13 kişi (1'i kadın, 12'si erkek), lise mezunu 6 kişi (1'u kadın, 5 erkek), üniversite mezunu 4 kişi (2'si kadın, 2'si erkek) ve okuma-yazmasının olmadığını söyleyen 7 kişi (7'si erkek) vardır. Evsizlerin eğitim seviyelerinin düşük çıkması dünya genelinde yapılan çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Evsizlerin eğitim düzeylerinin düşük çıkmasının sebebi eğitim fırsatını yakalayamama, koşullarının yetersizliği, yoksulluk, ailevi sorunlardan dolayı isteksizlik gibi değişkenlerin olduğu söylenebilir. Aynı zamanda eğitim seviyelerinin düşük olması bir açıdan evsizliklerinin sebebi de olmaktadır çünkü diğer toplumlarda olduğu gibi bizim ülkemizde de iş alanlarında kalifiye eğitilmiş insan talebi yüksektir:

“Valla şu an ailem ile birlikte 5 kişiyiz... Onlar ayrı yerlerde... İstanbul'a gideyim ben kendime bir hayat kurarım iş bulurum onlar dedi yok gidemezsin, Şanlıurfa da çalışıyorum bu sefer yemeği az veriyorlar bu sefer daralıyorum o yüzden mecbur buraya geldim 12 senedir sokaklarda yaşadım...” (54.Görüşülen, Erkek, 24 yaşında)

“Samimi olarak söylüyorum toplumumuz yozlaşmış bitmiş her şeyin bittiği ülke bu ülke yani yemin ediyorum yani sağlıklı olamaz yani her şeyi sahtekârlık... Bizim orada da biraz işsizlik durumları var yani, iş gücü ucuz... Biraz da orası hiçbir şey yok yatırım yapılmamış İstanbul'u da ben biraz merak

ettim biraz da daha iyi bir olanak içerisindeyim ama her şey de televizyonda görüldüğü gibi değil tabii...”(31.Görüşülen, Erkek, 44 yaşında)

Araştırmada görüşülen evsiz kişilere “şehrin hangi bölgesinde kaldıkları ve bunu neye göre tercih ettikleri ?” sorulduğunda; yaygın olarak İstanbul’un Aksaray, Taksim, Zeytinburnu, İstiklal, Tarlaş, Kadıköy, Eminönü, Beyoğlu, Sultanahmet, Fatih ilçelerinde bulduklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda söylenen bu semtler İstanbul’un en yoğun nüfusunun olduğu, ülkenin farklı illerinden gelenlerin ilk olarak uğrayabileceği, enformel iş imkanlarının oluşabileceği ve gayri resmi işlerin yürütülebileceği yerlerdir. Görüşülen evsizlere “neden bu mekânları tercih ettikleri ?” sorulduğunda; kalabalık olması, yemek ihtiyaçlarını daha kolay karşılamaları, esnafın tanınması ve yardımcı olmaları vb. cevaplar alınmıştır. Ülkemizde esnafın rolü önemlidir. Kapısına geleni boş çevirmeme anlayışı kültürel normlarımızda hakimdir. Evsizlerin yardım umuduyla ilk kapısını çaldığı mekândır. Hatta evsizler için esnafın sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekanizmalar değil, aynı zamanda onun yanında kendini güvende hissedebileceği sokağın risklerinden kurtulabileceği, sosyal olarak iletişim kurabileceği tek yerdir. Diğer taraftan, ülkemizdeki son dönem piyasa odaklı dönüşümler, maalesef esnaflık kurumunu ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Esnaflık kurumunun etkin bir şekilde işlediği mekânları piyasa odaklı AVM gibi yerlere dönüştürülmesi hem toplumun bütünleşme mekanizmalarının yitimine mal olmaktadır hem de Batı’dan farklılaşabileceğimiz önemli kültürel kodlarımızın yok olmasına sebep olmaktadır:

“Taksim, bütün herkese sorsan beni tanır memura kadar orada küçüklüğümden beri kaldım büyüdüm... yemek, tuvalet barınma, Taksim’de tanıdık adamlar var onlardan para alıyorum hayat kadınlarından paramı alıyorum. Bende sinir hastalığı var burada bile bulaşırım taksiye biniyorum orda oturuyorum arabanın içinde Kabataş’ ta bereketin orda takılıyor bazen de gezi parkında beni herkes tanır...” (4.Görüşülen, Erkek, 22 yaşında)

“Aksaray parkta kalıyorum, esnafın hep tanıdık, artık orda hep tanıdık esnaf bir şey olsa bana yardıma geliyorlar yağmur yağdığına otobüs durağına kaçıyoruz...” (5.Görüşülen, Erkek, 54 yaşında)

Görüşülen evsiz kişilerin seçtikleri semtlerin parklarında, köprü altlarında, cami avlularında, karakolda, otelde, hastanede, boş inşaat ve yıkıntı binalarda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle karakol ve hastaneyi kış aylarında ya da yağmurlu havalarda tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

“Müziklerde, parkta.. Sokakta kaldığın zaman ateş yakan bir insan olursa onlara katılıyorum olmazsa virane bir ev oraya giriyorum durabiliyorum olan kısımlarında yattım en sonun da ben orayı buldum yani baktım orada herkes yardım ediyor sonra da oralı olduk gibi bir yani...”(64.Görüşülen, Erkek, 31 yaşında)

“On seneden fazladır sokaklardayım. Biz emekliyiz paramız olursa otele gider yatırırız veya kahve köşelerinde hiç olmazsa havalar sıcak olunca bir çimenin

üstünde yatarız... İstiklal'de, Tarlabaşın' da, Taksim'de kalıyorum..."
(7.Görüşülen, Erkek, 64 yaşında)

Ülkemizde göçmenlerin ya da yoksul kesimin az maaşıyla yaşamlarını idame ettirdikleri, barınma yeri olarak kullandıkları "gecekondu bölgeleri", yoksul kesimin uğrak yeri olmuştur. Kentleşmenin ilk dönemlerinde, göçtükleri kentlerin gecekondu kesimine yerleşen kitleler dayanışma ağlarını kullanarak hem enformel işgücü piyasasında buldukları işler hem de yerleşmiş buldukları gecekondu alanlarının kent içinde konumlarının değişmesi sayesinde oluşan rantlara el koyabilmiş ve yoksullukları ile baş edebilme ve hatta zenginleşebilme imkanına ulaşmıştır. Öyle ki, 1970'lerin başlarında yaklaşık dört milyon insan ya da kentsel nüfusun dörtte biri gecekonduya yaşamaktaydı (İçduygu, Sirkeci, & Aydınğün, 1998, s. 223). 1990'lı yıllardan itibaren, enformel mekanizmaların temelini oluşturan unsurların geçerliliğini kaybetmesi ile Türkiye'de kentsel bağlamda yoksulluğun nitelikleri değişmeye başlamıştır (Romano ve Penpecioglu, 2009, s. 135). Enformel arsa (gecekondu) ve işgücü piyasasındaki imkânlar büyük ölçüde sınırlanmıştır. Kentsel alanın hızlı dönüşümü, kent çevrelerinde artık gecekondu yapımını yasaklamıştır, kent merkezlerine boşalan bölgelere yerleşim söz konusu olmuştur (Şenyapılı, 1981, s. 48-49) :

"Valla benim buraya geledi hemen hemen üç ay falan oluyor ora yıkılıyor çünkü orada kalacak bir yer yok çünkü... Gecekonduydu o yüzden kentsel dönüşüm oluyor yıkılıyor bütün yerler yani... Bekârım... Ailemi red ettim... Beni istemeyeni be hiç istemem... Şimdi bana şöyle yaptılar ben çalışıyordum beni yalın ayak karda kışta sokağa bırakıyorlardı... Benim cebimde paramı falan yerlerdi... üvey babam... Hiç birini istemiyorum benim ailem buradakiler işte..."(53.Görüşülen, Erkek, 33 yaşında)

"Benim çadırım vardı önce evim vardı yıkılınca gittik oraya buraya derken en son yeşil köyde bir yer yakalayıp çadır gibi bir şey yaptık orada kaldık bir müddet dediysem aşağı yukarı 7-8 sene kaldım sonra şikayet geldi yıkıldı başkalarının yüzünden yani şeyden..."(60.Görüşülen, Erkek, 61 yaşında)

Evsizlik, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması

Kent kutupsallıkları olarak tanımlanan kentsel farklılaşma ve ayrışma, toplumsal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Derinleşen gelir uçurumlarına bağlı, kent içi sınıfsal yapılarda gözlemlenen ayrışma, üretim sisteminde sahip olunan yer, ürünün toplumsal gruplar arasında bölüşümüne bağlıdır. Kent içi sınıfsal yapının gözlemlenen ayrışmanın en önemli örneği evsizlerdir. Evsizlerin toplumsal bölüşüm içinde dezavantajlı grup olmaları yoksulluğun yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Yoksullaşmayla bütünleşen evsizler ekonomik bütünleşememe ya da ekonomik dışlanma beraberinde kültürel ve mekânsal dışlanmayı da getiren bir takım problemler yaşamasına neden olur. Şöyle ki, değişen koşullara bağlı olarak kişinin sürekli işsizlik ya da geçici işsizlik sürecini yaşıyor olması, bir takım sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamamasına sebep olur. Ayrıca bu durum, insan yaşamı için gerekli olan

temel gereksinimlerden yoksun kalmasına ve toplumun belirli gruplarından keskin bir şekilde ayrılmasıyla sonuçlanır:

“İnsanlar artık vahşileşmiş, dışarıdaki insandan ne kadar korkmuyorum desem de korkuyorum... ben mesela diyelim ki dışarı da evsiz falan hani şey yapabiliyor tereddüt falan edebiliyor, bazen korkabiliyor da ...Simdi sen istediğin kadar feryat et,.. Duymuyorlar... İstedığın kadar ağla, maalesef bu Türkiye de sağır olduktan sonra gerçek ihtiyaçları duymaz. Bir zamanlar size ufak bir şey anlatayım, bir gün İsmet İnönü ile Fevzi Çakmak köylere gidiyor tarlanın başında duruyor bakıyor ki bu adam niye ağlıyor diyor, sabanın bir tarafında at, bir tarafında da eşek demiş çağırın bakayım şunu niye bu böyle yapıyor diye, hayrola hemşerim diyor bu ne haldir böyle ya diyor ne olacak diyor memleketin başında bir kör var diyor bir de topal diyor biz de diyor böyle yapıyoruz diyor... Yani çektiğimizi görmüyor, ötekisi de zaten herif vatandaşın durumunu sormuyor. Ne kadar asıp kessen de... Aksaray pislik ne ararsan var siz ve sizin gibi gençlerin oralara gitmelerini tavsiye etmem... Sakın sakın bastığımız yer sağlam mı ve şunu da hiçbir zaman unutmayın bastığımız yerin ayağınızın altına bakın muz kabuğu olmasın farkında olmadan basar düşersiniz, nereye düştüğünüzü bilemezsiniz...”(22.Görüşülen, Erkek, 60 yaşında)

Diğer taraftan, toplumsal mecrada sosyal ve ekonomik getirilerden kendini soyutlaması evsizlerin, yapısal uyumsuzluk ya da normal olmayan bir durum olarak nitelendirilir. Hatta toplumun sıra dışı insanları olarak görülür. Çünkü toplumsal olarak yoksulluk, ötekiliğin bir belirtisi olurken, bir de kişinin bir yerde çalışmıyor olması sosyal statüde bir yer edineme sürecidir. En önemlisi evsizlik durumuyla karşılaşan insanın, ailevi ya da arkadaş ilişkilerinin olmadığı gerçeği, yoksulluğun yanında yalnızlaşma faktörünü de gün yüzüne çıkarır (McNaughton, 2008, s. 141). Özetle, onlar her ne kadar kendilerinin ilk başlarda normal insanlar olarak nitelendirilseler de, toplumsal düzlemde giderek yalnızlaşma, dışlanma, toplumun diğer üyeleri ile iletişime geçememe durumu zamanla kendilerinin anormal olduğu yakıştırmasını benimsemeye başlamasına sebep olur, ayrıca tamamen toplumdaki koparlar. Bu sorunsal “yersiz –yurtsuz olma” duygusu ile ikiye katlanır, onların ontolojik güvenlerini sarsar. Zamanla sistemden kopmuş güvensiz, tutunamayan bir kimlik ortaya çıkar:

“Ya benim en büyük kaybım bir mesleğimin olmaması, bir de böyle insanların hor görmesi bu bizi üzüyor ama insanlarda haklı diyorum yani niye haklı içimizden birkaç tanesi az önce bahsettiğim gibi kötü onların yüzünden böyle bizim de kapılarımız kapanıyor iş verme konusunda falan vatandaşa hak veriyorum... Toplum tabii ki itici görüyor tabii hepsi değil elinde bezi bali poşetini görünce ister istemez çekiniyor...”(37.Görüşülen, Erkek,34 yaşında)

Görüşülen evsizlerin bir kısmında (15 kişi) içinde bulunduğu durumu gizleme, hatta toplumdaki tamamen soyutlanma isteği mevcuttur. Çünkü içinde bulunduğu derin yoksulluğun toplumsal mecrada dışlanmayla karşılaşacağını bilmektedir:

“İnsanlara göstermemek için elimden geleni yapıyorum, utanıyorum. Burada olmaktan utanıyorum...”(1.Görüşülen, Erkek, 43 yaşında)

“Ben sokakta kimseyi görmesin diye ben kendim kenara kenara çekiliyom görmesin diye yayılmasın diye...”(58.Görüşülen, Kadın, 48 yaşında)

Kişinin hayatının bir döneminde maddi durumunun kötüleşmesiyle birlikte sokaklarda yaşaması kimlik bunalımı yaşamasına neden olur. Çoğu insan, yeni hayatın getirdiklerine alışması zaman almaktadır:

“Ters tepkiden çok bir eziklik oluyor insanlarda özellikler geçmiş yaşantısında iyi bir yaşama sahip olan insanların bu duruma düşmeleri kendine farklı bir göz ile bakılması insanları ezik hissettirir, bunu da çok fazla yapmazlar ben şahsen yapmadım o pozisyona da düşmedim...”(51.Görüşülen, Erkek, 39 yaşında)

“Ben aslında pek belli etmemeye çalışıyorum sokak da kaldığımı kimseye belli etmezdim... Tabi ki dışlıyor ama ben belli etmiyorum... Ben şimdi söyle söyleyeyim bir insan sana sokak da mı kalıyorsun diyemez ama gündüz vakti zaten herkes sokak da yatıyor yani adam geliyor evi barkı var geliyor yatıyor yani ben tabi üstümü başımı temiz tutmaya özen gösteriyorum...”(45.Görüşülen, Erkek, 30 yaşında)

Görüşülen evsizlerin toplumdan ayrışmasının bir nedeni de bir kısmını alkol ve uyuşturucu kullanmasıdır. Alkol ve uyuşturucu kullanılması bireysel sebeplerle olduğu iddia edilir, fakat arka planında sosyo-ekonomik faktörlerde bulunmaktadır. Kişinin bu bağımlılık sürecinde kendisine zarar vermesinin yanı sıra etrafına da zarar verebilmektedir. Çünkü kişi bu maddeyi kullandıktan sonra kendinden geçme sorunuyla karşılaşmaktadır. Haliyle, evsizlerin kendinde geçme durumuyla toplumsal risk oluşturulabilmektedir. Diğer taraftan, evsizlerinde sokakta kaldıklarında alkol, bali ve uyuşturucu kullanan kişilerin kendilerine zarar vereceğinden korkmaktadırlar. Toplumsal olarak riskli bir grup olarak görülürken aynı zamanda kendileri de riskli gruplardan zarar görmektedir:

“Şarapçısı da var zerduşu da var ben karşıdan gördüm mü bir kere o adamı tanırım ben onların ne yanına geçirim görmemezlikten öyle arka sokaktan geçer giderim yani...”(62.Görüşülen, Erkek, 18 yaşında)

“Ben sokakta ki her insandan kaçıyorum yani sokak ta ki hiçbir insanın bir arkadaşı yoktur ben kaçıyorum insanlardan yani...”(70.Görüşülen, Erkek, 20 yaşında)

Ülkemizde evsizlere yönelik bir “*farkındalık*” eksikliği söz konusudur. Hem toplumsal hem de devlet kurumları açısından evsizlere yönelik hizmetlerin ya da yardımların yetersiz hatta hiç olmadığını belirtebiliriz. Haliyle, evsiz vatandaşımız kendi kaderine mahkûm edilmekte ve yoksulluğuyla baş başa bırakılmaktadır. Evsizlerin sosyal olarak bütünleşebileceği, tekrardan hayata adım atabileceği mekanizmalara ihtiyaçları vardır. Fakat bu mekanizmaların eksikliği kendilerini yetersiz, güvencesiz, risk altında hissetmelerine neden

olmaktadır. Araştırma sürecinde görüşülen evsizlerin dörtte biri (19 kişi) sadece sivil toplum örgütleri ya da devlet kurumundan yardım aldığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, alınan bu yardımların daimi olmadığı ve kişinin temel ihtiyaçlarını bile karşılamaya yetmeyecek kadar olması da ayrı bir sorunsaldır:

“3 ay da bir 100 lira veriyorlar onun dışında bir şey yok yani günde bir liraya bile gelmiyor yani...”(34.Görüşülen, Erkek, 57 yaşında)

“Ben aslında şeye bağlıyım daha yeni bağlandım Fatih kaymakamlığına iş de orada üç aydan üç aya 200 bin lira para veriyorlar Edirne kapıdan aldım yani üç aydan üç aya...” (33.Görüşülen, Erkek, 58 yaşında)

Evsizlere yapılan yardımların daimi olmaması ve cüzi miktarda olması, evsizlerin yaşadıkları temel sorunlardan biri olan ev sorunu çözememektedir. Habermas (1991), politikacılar evrensel ahlaki kurallar için yardım kurumunun garanti ettiği temel ihtiyaçları sağlamaması, bunun yerine bu gibi ihtiyaçlar için herkesi teşvik eden kurumsal forum sağlanması gerektiğini ifade eder. Habermas’a göre en önemli hedef bireyin entegrasyonu ve kolektif ihtiyaçlarıdır. Bu yüzden hiçbirinin başarısı diğeri tarafından engellenemez. Bu yaklaşımın amacı, insan eylemini merkezi konuma yükseltmektir. Açıklanan teorik analizlerde evrensel kaniya varmak imkânsızdır. Evsizlikle ilgili bu süreç şu şekilde açıklanabilir; evsiz insanların ihtiyaç durumları değerlendirilir ve etkili, doğru bir şekilde cevap verilirse, evrensel bir görüş sunulabilir. Fakat evsizlik sebepleri üzerindeki ortak fikir birliğinin sonuçlanması muhtemel değildir. Teorik açıklamalar, tüm tarafların katıldığı daha geniş bir iletişim olursa, muhtemelen daha yararlı olacaktır. Böylece açıklanan sonuçlar devlet planlamalarını, politikalarını ve gönüllü kuruluşları etkiler. Toplumsal problemler için üretilen son politikalar, hizmet tedarikine yakın olan koordineli kurumlar arası ilişkiye teşvik ediyor. Yine de, araştırmaya belirgin bir şekilde, hem kapsam alanını hem de geliştirilen uygulama ihtiyaçlarını vurgular (Neale,1997).

“Yardımcı oldular... Oldular ama benim istediğim gibi olmadı ben her zaman diyorum benim elime 100 lira vermek ile benim işim düzelmüyor ben her zaman ev tutmak istiyorum diyorum...”(78.Görüşülen, Kadın, 40 yaşında)

“Yok ciddi bir yardım almadım bizim devlet o konuda çok kısır kalıyor vatandaşına karşı yani dış ülkeye gitmedim ama dış ülke nasıl kendi vatandaşına karşı bu ülkenin vatandaşlarına devlet ciddi bir yaklaşım gösteremiyor belki bu da devlet bütçesinden kaynaklanıyor olabilir yani o konuda sitemkarım devlete yetersiz...”(46.Görüşülen, Erkek, 52 yaşında)

“Yok hiçbir şey yok, geçenlerde Yeşilköy yıkıldığında kaymakamlıktan kağıt verdiler işte 100 milyon nedir yani onu da bırak biz fatih kaymakamlığına gittik ev göster yer göster zaten evim köyüm olsa şey yapar mıyım yani bıraktım kağıdı oraya aldım çıktım kendimi yani...”(60.Görüşülen, Erkek, 61 yaşında)

Türkiye’de devletin sokakta yaşayan evsizlerimizle ilgili sosyal devlet olmaya yaraşır, sürekliliği olan ve nitelikli bir hizmeti bulunmamaktadır. SHÇEK’in,

valilikler, belediyeler ya da kaymakamlıkların süreklilik arz eden düzenli bir çalışması olmamıştır. Nihayetinde, evsizlik problemiyle ilgili hiçbir çaba ve çözüm bulunmamaktadır. Diğer taraftan, evsizlik problemi sadece evsiz vatandaşı ilgilendiren bir sorunsal değil, bütün toplumu etkileyen ve gelecekte önemli sorunları doğurabilecek bir mevzudur.

Sonuç

Dünya üzerinde benimsenen neo-liberal politikaların ve küreselleşmesinin etkisiyle toplumlar siyasal, kültürel ve sosyal anlamda değişimler yaşamış hatta bu değişim en fazla kent mekânında görülmüştür. Kent mekânının değişimi ve dönüşümü mekânsal ayrışmayı ve kentsel yoksulluğu daha fazla görünür hale getirmiştir. Kent mekânının dönüşümü ve ayrışmasının temel değişkenlerinden biri “*derinleşen gelir uçurumları*” ve “*eşitsizlik*” üzerinden tartışılmaktadır. Diğer bir değişken ise ekonomik koşulların ortaya çıkardığı kent içi sınıfsal ayrışma, bugünün kentlerinde “*yaşam biçimleri*”, “*demografik yapılar*” ve “*kültür*” üzerinden de gerçekleşmektedir. Son olarak, göç kentsel ayrışmanın önemli değişkenlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Göç’ün kentlerde meydana getirmiş olduğu hızlı değişim, göç eden kırsal kesim insanının sosyo- ekonomik ve kültürel nedenlerle kentle bütünleşememesi sorununu da beraberinde getirmektedir. Dahası, göçün sanayileşme ve hızlı kentleşme süreçleriyle bağlantılı olarak ortaya çıktığı dönemde kente gelerek bir iş ve konut edinme mücadelesini genellikle enformel sektörlerde iş bulunarak koşullarını iyileştirmeyi ümit etmekteydi. Fakat bu süreç günümüz toplumlarının benimsediği neo-politikalar ile göçmenlerin koşulların daha fazla kötüye gitmesine, işsizlik ve konuta ücret yetirememe gibi sorunları doğurmuştur. Diğer bir deyişle, seyyar satıcılıktan inşaat işçiliğine, düzensiz, sigortasız, yarı zamanlı biçimde çalışan bu işçiler, toplumsal ve mekânsal ayrımlaşmalarla kendini ortaya koyan yeni kentsel yoksulluğun önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Göç ve akabinde hızlı kentleşmenin doğurmuş olduğu iş ve konut sorunu günümüz toplumlarının çokça aşına olduğu evsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Evsizler yoksulluğun ve kent içi ayrışmanın önemli aktörlerindedir. Evsizlerin toplumsal bölüşüm içinde dezavantajlı grup olmaları yoksulluğun yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir. Yoksulluğun daimi bir şekilde yaşanması toplumsal diktonomide sosyal hareketliliği engeller duruma getirir ve bu grubun sosyal bütünleşmede sapma sorunsalıyla karşılaşılır.

Son söz olarak, makale kapsamında tartışılan konu sosyal bilim literatüründe daha fazla dile getirilmesi ve sosyal politikalar bağlamında bir takım iyileştirmeler yapılması gereken mecradır. Buna ilaveten, makalede tartışılan konu ve gerçekleştirilen alan çalışması/veri analiz değerlendirmesi ilgili literatürdeki boşluğu dolduracağı ve özellikle bu alanda yapılacak çalışmalara kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Acar, H. ve Erbay, E. (2013). Sokak Çalışması: Temel Kavramları ve Kapsamı. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimiyle Sosyal Hizmet*. İçinde Ankara: Maya Akademi.
- Baum, S. ve Burnes, W. (1993). *A Nation in Denial: The Truth About Homelessness*. Oxford: Westview Press.
- Bahr, H.M. (1990). "Introduction" in Homelessness in the United States: State Surveys, (ed. by J. Momen) New York: Praeger Publishers.
- Blau, J. (1992). *The Visible Poor: Homelessness in United States*. New York: Oxford University Press.
- Castells, M. (1977). *Kent, Sınıf, İktidar*. (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Dü.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Glasser, I. ve Bridgman, R. (2007). Homelessness Around The World. D. Levinson ve M. Ross içinde, *Homelessness Handbook* (s. 367-431). America: Berkshire.
- Daly, G. (1996). Migrants and gate keepers: The links between immigration and homelessness in Western Europe. *Pergamon*, 13, 11-23.
- Fisher, J. ve Breakey, R. (1991, November). The Epidemiology of Alcohol, Drug and Mental Disorders Among Homeless Persons. *American Psychologist*, 46(11).
- Fitzpatrick, S., Johnsen, S., & Bramley, G. (2012). Multiple Exclusion Homelessness amongst Migrants in the UK. *European Journal of Homelessness*, 6 (1), 31-58.
- Işıkhan, V. (2002). *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*. Ankara: Kardelen Ofset.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., & Aydınğün, İ. (1998). Türkiye'de İlgöç ve İlgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi. İçinde: İçduygu, A., Sirkeci, İ., & Aydınğün, İ.(der). *Türkiye'de İlgöç*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 207-244.
- Kaygalak, S. (2001). Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği. *Praksis*, 2, 124-172.
- Kauppi, C., Pallard, H., & Shaikh, A. (2013). Migration and Homelessness: Exploring Attachment to Place amongst Francophone, Anglophone and Indigenous People in Northeastern Ontario. *Spaces and Flows: An International Journal on Urban and ExtraUrban Studies*, 3, 97-107.
- Kıray, B. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kilbride, K., Webber, S., Wong, C., & Amaral, N. (2006). *Plug Them in and Turn Them on: Homelessness, Immigrants and Social Capital*. Ottawa, ON: Housing and Homelessness Branch, Human Resources and Social Development Canada.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar. Ankara : Bağlam Yayıncılık.
- Kurtuluş H. ve Türkün, A. (2005). Giriş. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 9-25). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Sakarya.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. (3. Basım) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Le Mener, E., & Oppenchair, N. (2012). The Temporary Accomodation of Homeless Families in Ile-de-France: Between Social Emergency and İmmigration Management. *European Journal of Homelessness*, 6 (1), 83-103.
- McNaughton, C. (2008). *Transition Through Homelessness: Lives on the Edge*. UK: Palgrave Macmillan.

- Mostowska, M. (2013). Migration and Homeness: The Social Networks of Homeless Poles in Oslo. *Journal of Ethnic and Migration Studies* , 1124-1140.
- Neale, J. (1997). Homelessness and theory reconsidered. *Housing Studies* (Cilt 12, s. 47-61). içinde UK: Routledge.
- Paradis,, E., Novac, S., Sarty, M., & Hulchanski, D. (2010). Homelessness and Housing among Status Immigrant, Non-Status Migrant, and Canadian -Born Families in Toronto. *Canadian Issues Themes Canadiens: Newcomer' Experiences of Housing and Hmelessness in Canada* , 36-40.
- Preston, V., Murdie, R., Wedlock, J., Agrawal, S., Anucha, U., D'addrio, S., et al. (2009). Immigrants and Homelessness-at riskin Canada's outer suburbs. *The Canadian Geographer* , 288-304.
- Pleace, N. (2010) Immigration and Homelessness, in: E. O'Sullivan, V. BuschGeertsema, D. Quilgars and N. Pleace (Eds.) Homelessness Research in Europe (Brussels: FEANTSA).
- Romano, Y. ve Penpeciöglü, M. (2009, Ocak -Nisan). From Poverty in Turns to New Poverty :A Scrutinize to Changing Dynamics of Urban Poverty in Turkey. *Toplum ve Demokrasi*, 3(5), 135-150.
- Rossi, H. (1989). *Down and Out In America;The Origins of Homelessness*. Chicago and London1989: The Universty of Chicago.
- Rossi, H. (1989). Without Shelter. *Homelessness in the 1980*. içinde New York: Priority Press.
- Sirkeci, İ., & Yüceşahin, M. M. (2014). Türkiye'de Göç Çalışmaları. *Göç Dergisi* , 1 (1), 1-11.
- Sirkeci, İ., Cohen, H. J., & Yazgan, P. (2012). Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict. *Migration Letters* , 9 (1), 33-46.
- Slavinsky, A. ve Cousins, A. (1982, Jun). Homeless Women. *Nurs Outlook*, 30(6), 358-362.
- Soja, W. (2002). Postmetropolis Üzerine Altı Söylem. *20.Yüzyıl Kenti* (B. Duru ve A. Alkan, Çev., s. 285-306). içinde Ankara: İmge Kitapevi.
- Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu: Çevre İşçilerin Mekanı* . Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları .
- Stephens, M., Fitzpatrick, S., Elsinga, M., Steen, G., & Chzhen, Y. (2010). *Study on Housing Exclusionion: Welfare Policies, Labour Market and Housing Provision*. Brussels: European Commission.
- Şefkat-Der. (2010).www.Şefkatder.org (08.Ağustos.2014)
- Teixeira, C., & Halliday, B. (2010). Introduction: Immigration, Housing and Homelessness. *Canadian Issues Themes Canadiens:Newcomers' Experiences of Housing and Homelessness in Canada* , 3-8.
- Yazgan, P. (2016). Hareketlilikte Kimlik İnşasına Yönelik Analitik Bir Çerçeve. *Göç Dergisi* , 3 (2), 282-296.
- Yüceşahin, M. ve Tuysuz, S. (2011, 9 2). Ankara Kentinde Sosyo-mekansal Farklılaşmanın Örüntüleri:Ampirik Bir Analiz. *Cografî Bilimler Dergisi*, s. 159-188.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. *20.Yüzyıl Kenti* (B. Duru ve A. Alkan, Çev., s. 77-107). İçinde Ankara: İmge Kitapevi.

Urban Poverty, Migration and Spatial Concentration-Segregation of Poverty

EXTENDED ABSTRACT

Global and neo-liberal policies adopted in the world as of 1980 have led to massive changes in the social, cultural and political structure of societies. The effects of change and transformation are mostly seen in urban areas. In addition, “urban poverty”, “migration”, and “spatial concentration-dissociation” are important events that are evident in the transformation of urban area. The rapid change in the urbanization process, which is one of the most important variables of "urbanization" in urban areas, brings with it the problem of migrant rural people not being able to integrate with the city for socio-economic and cultural reasons. This problem causes the poverty, clustering, dissociation, polarization and / or differentiation of people who cannot integrate with the city. Moreover, immigrants who are integrated with poverty in the urban area are concentrated in widespread poor neighborhoods. Poor areas can be depicted with lack of urban services, lack of infrastructure, inadequate housing for human life, widespread poverty of social circles, inadequate social security, high crime rates etc. In addition, the poor areas of the city are mostly concentrated in central areas. The central areas were abandoned by upper-income groups who had previously settled there, and new housing islands or suburbs emerged that appeal to different income groups on the city's periphery. At the back, it has become a place of intense concentration of a wide variety of sub-income groups or poor immigrant populations, often left to deteriorate due to lack of care. In short, confusion and irregularity prevail in these places. The population that cannot continue on its own, the place where a great number of people who come from various places, the new migrants to the city, the new ones who start to life are gathered.

Based on this basic thesis; claiming that urban space has a centralized importance in understanding the social structure, this study aimed to analyze the rapid change and transformation that immigration has brought to the city in the cities, the problem of immigrants' incompatibility and separation with the city by taking into account the phenomenon of poverty and migration, which are important variables of the decomposition process of urban space. Furthermore, for aims of the study were interviewed 80 homeless who stayed in Zeytinburnu Sport Complex in the housing complex for the protection of the homeless from cold weather conditions in the winter months by İBB Darülaceze Directorate between 24.02.2014-29.02.2014. These are 68 men and 12 women. The method of the study is quantitative; its approach is phenomenological-interpretivist. Quantitative research 's results were used as descriptive and systematic analysis with interpretation technique. Shortly, the study mentions ‘migration and homelessness’, ‘urban poverty and spatial concentration –segregation’. The study finding majorly shows that limitation of the labor income with migration and rapid urbanization and because of changes in residential building structure, homelessness changed as visible. Based on changing conditions, poverty of the homeless become permanent

and the study confirmed migration and rapid urbanization are one of the major factors in the urban-segregation.

Keywords: Urban Poverty; Homelessness; Spatial Concentration; Segregation; Migration.